

Міністерство освіти і науки України
Державний професійно-технічний навчальний заклад
Чернівецький професійний ліцей залізничного транспорту

Методичний тьюторіал на тему:
«Інноваційні технології навчання у підготовці кваліфікованих
робітників»

Методична розробка на тему:
«Дистанційне професійне навчання майбутніх фахівців у ЗП(ПТ)О»

Підготував:
Майстер виробничого навчання
«Шморгун Віктор Михайлович»

Чернівці – 2022 р

Анотація

Ефективність застосування дистанційних технологій в освітній галузі значною мірою залежить від рівня підготовленості викладачів до реалізації дистанційного навчання, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення, а також від готовності учнів навчатися в умовах дистанційної освіти.

Використання дистанційних форм і методів навчання сприяє індивідуалізації процесу професійного становлення, спонукає учнів до самостійної роботи, формує в них інформаційну культуру, налаштовує на оволодіння інноваційними засобами здобуття та застосування інформації. Можливості дистанційного навчання цілком відповідають соціальному замовленню щодо підготовки майбутнього кваліфікованого робітника-професійно-мобільного кваліфікованого робітника. Це знайшло відображення в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Законах України "Про освіту", "Про вищу освіту", у Держаних програмах "Освіта" (Україна XXI століття), "Учитель", Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні. У цих державних документах передбачено заходи, спрямовані на формування майбутнього фахівця як носія ефективних форм взаємодії із суб'єктами виробничого процесу.

На сучасному етапі в Україні наукові розробки з проблем дистанційного навчання запроваджуються переважно в практику підготовки фахівців технічного профілю у найбільших вищих навчальних закладах України.

Проте дистанційні технології можуть ефективно використовуватися в процесі навчання учнів в професійно-технічних навчальних закладах. Організація дистанційного навчання учнів професійно-технічних навчальних закладів має враховувати, що для них характерні: домінування образного способу засвоєння інформації, потреба працювати з великою кількістю суперечливої технічної інформації в умовах дефіциту часу, невисокий рівень володіння інформаційними технологіями, варіативність цільових настанов у звернення до мережі Інтернет.

Аналіз наукової психолого-педагогічної літератури, дисертаційних досліджень, що з'явилися останнім часом, свідчить про значну увагу до проблем упровадження дистанційних технологій у навчальний процес. Науково-педагогічні засади дистанційного навчання розробляли вітчизняні науковці В. Кухаренко, В. Олійник, В. Рибалко, Н. Сиротенко, П. Стефаненко та інші. Суттєвий інтерес для проведення дослідження становлять праці зарубіжних (Р.Бел, Дж. Блумстук, Д. Кіган, Дж. Коумі) та російських (О. Андреев, М. Моїсєєва, Є. Полат, В. Солдаткін, А. Хуторський та інших) дослідників.

Окремі аспекти щодо змісту та організації дистанційного навчання досліджували вітчизняні науковці М. Бесєдіна, Є. Блінов, К. Власенко, В. Гура, Н. Дацун, М. Ус.

Зміст

- вступ;	3.
- основна частина;	5.
- висновки;	16.
- список використаної літератури згідно з бібліографічними вимогами;	22.

Вступ

Аналіз теорії та практики з досліджуваної проблеми дозволив виявити низку суперечностей між соціальним замовленням сучасного інформаційного суспільства щодо впровадження в освітній процес дистанційного навчання та недостатнім рівнем розробленості науково-теоретичного забезпечення організації дистанційного навчання у професійно-технічних навчальних закладах; потребою в упровадженні нових інформаційних технологій в освітній простір професійно-технічних навчальних закладів та фактичним рівнем готовності викладачів до здійснення дистанційної освіти.

Об'єкт дослідження — процес дистанційного навчання у професійно-технічних навчальних закладах.

Предмет дослідження — педагогічні аспекти та умови організації дистанційного навчання учнів у професійно-технічному навчальному закладі.

Мета дослідження — теоретично обґрунтувати, експериментально перевірити ефективність психолого-педагогічних аспектів та умов організації дистанційного навчання учнів у професійно-технічному навчальному закладі.

Дослідження ґрунтується на припущенні, що організація дистанційного навчання учнів ПТНЗ буде ефективною за таких умов: гармонійного поєднання в процесі навчання технологій дистанційного навчання та професійної підготовки учнів до їх практичної реалізації в умовах сучасного виробництва; оволодіння викладачами та майстрами виробничого навчання знаннями та навичками щодо розробки змісту дистанційних курсів та їх навчально-методичного забезпечення, адаптованого до умов самостійного вивчення з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій; використання методів навчання, спрямованих на активізацію пізнавальної діяльності учнів, розвиток їхніх творчих здібностей,

формування вмінь знаходити, аналізувати та використовувати нову інформацію для реалізації завдань професійної діяльності.

Відповідно до об'єкта, предмета, мети та гіпотези було визначено такі завдання дослідження:

1. Спираючись на аналіз вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної літератури з обраної проблематики, визначити теоретичні засади організації дистанційного навчання в умовах професійно-технічного навчального закладу.
2. На підставі аналізу наукової літератури та практичного досвіду дослідити особливості впровадження дистанційного навчання у професійно-технічних навчальних закладах.
3. Розробити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови та аспекти організації дистанційного навчання учнів у професійно-технічному навчальному закладі.
4. Упровадити в практику й експериментально перевірити ефективність психолого-педагогічних умов організації дистанційного навчання учнів професійно-технічних навчальних закладів.
5. Розробити навчально-методичне забезпечення організації дистанційного навчання учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Основна частина

Останніми роками розвиток інформаційних технологій зробив актуальною проблему модернізації системи освіти. Суть такої модернізації найбільше відбилася в концепції дистанційної освіти, яка, завдяки такому глобальному явищу, як Інтернет, охоплює широкі верстви суспільства та стає найважливішим фактором його розвитку.

Використання дистанційних форм і методів навчання сприяє індивідуалізації процесу професійного становлення майбутніх фахівців, спонукає їх до самостійної роботи, формує інформаційну культуру, налаштовує на оволодіння інноваційними засобами здобуття та застосування інформації. Можливості дистанційного навчання цілком відповідають соціальному замовленню з підготовки майбутніх фахівців. Нормативно-правове обґрунтування цього питання знайшло відображення у державних документах — Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Законі України "Про освіту", "Про вищу освіту", Державній програмі "Освіта" (Україна XXI століття), "Учитель", "Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні" [39, 44, 33, 34, 40].

Дистанційна освіта є новою формою організації освітнього простору, де долаються обмеження, пов'язані з місцем і часом отримання освіти, уподобанням до єдиних національних освітніх традицій та державних освітніх стандартів, за рахунок використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій навчання. Однак, не зважаючи на те, що у світі створюються та використовуються різні системи для організації дистанційного навчання (Blackboard Learning System, WebCt, Moodle, Lotus Learning Space та ін.), які використовують переваги інформаційних технологій, актуальною залишається проблема підвищення якості та ефективності дистанційної освіти.

Аналіз наукової психолого-педагогічної літератури та дисертаційних досліджень, що з'явилися останнім часом, свідчить про значну увагу науковців до проблеми впровадження дистанційних технологій у навчальний процес навчальних закладів різних типів. Теоретичним підґрунтям розв'язання поставленої проблеми є науково-педагогічні засади дистанційного навчання вітчизняних науковців В. Кухаренко, В. Олійник, В. Рибалко, Н. Сиротенко, П. Стефаненко, а також у працях зарубіжних дослідників (Р. Бел, Дж. Блумстук, Д. Кіган, Дж. Коумі) та російських (О. Андреев, М. Моїсєєва, Є. Полат, В. Солдаткін, А. Хуторської та ін.).

Форми дистанційного навчання (ДН), коли викладач і студент розділені відстанню і часом, наприклад, кореспондентське навчання, існували на Заході ще з 1840-х рр., робилися спроби їх теоретичного обґрунтування провідними вченими в цій галузі, але тільки в кінці 1960-х років почала створюватися теоретична база ДН.

Теорія є дуже важливою для впровадження дистанційної освіти, тому що вона має прямий вплив на практику в цій сфері. Д. Кіген вважав, що відсутність довгий час прийнятної теорії послабила ДН [62, 63–67].

У праці "Основи дистанційної освіти" Д. Кіген [63, 12] класифікував ранні теорії дистанційної освіти таким чином: 1. Теорії незалежності і автономії. 2. Теорії індустріалізації викладання. 3. Теорії взаємодії і комунікації.

Значний внесок у розробку теорій ДН згаданих вище груп, а саме в теорію автономії і незалежного навчання, здійснили Р. Делінг, Ч. Ведмеєр, М. Мур, в теорію індустріалізації викладання — О. Петерс, а в теорію інтерактивності й комунікації — Б. Гольмберг та ін.

Р. Делінг, який зробив найбільший вклад в розвиток теорії незалежності і автономії, розглядає дистанційну освіту як багатовимірну систему процесів навчання і зв'язку за допомогою штучного сигналу-носія. У його працях [61, 10] окреслено вісім вимірів цієї системи: учень; суспільство (включаючи законодавство, уряд, сім'ю та ін.); організація (заклад дистанційного навчання), що допомагає учню в освоєнні знань; мета навчання; зміст того, що треба вивчити; результат навчання; відстань; носій сигналу.

Цікавим в цьому підході є те, що Р. Делінг називає заклади дистанційного навчання (ДН) організаціями, які допомагають учню в

освоєнні знань, а також виокремлює відсутність викладача серед восьми параметрів вищезгаданої системи.

Курс дистанційного навчання є штучною, діалогічною можливістю для навчання, за якої містком між учнем і навчальним закладом служить штучний носій-сигнал. Концепції зворотного зв'язку і двосторонньої комунікації є центральними у підході Р. Делінга до ДН. Він бачить істотну різницю між монологічною можливістю навчання (книги, газети, журнали, фільми, лекції, дискусії, самопідготовчі курси) і діалогічною (навчальна аудиторія, розмова, листи з відповідями, дистанційні курси), стверджує, що у ДН немає викладання, тому що в системі не передбачений викладач, і функції, пов'язані з вивченням учнем матеріалу в межах навчального закладу, виконуються різними машинами, людьми і матеріалами. Р. Делінг зводить до мінімуму роль викладача та навчального закладу і наголошує на автономії й незалежності учня. Таке ставлення до викладача і навчального закладу він пояснює тим, що учнями дистанційних програм навчання переважно є дорослі люди. Завдання навчального закладу — допомогти учню тоді, коли він цього бажає, якщо сам не може впоратися з вирішенням поставлених завдань. Якщо учень може працювати автономно, то єдиним, чим може допомогти навчальний заклад, залишається інформація, документація і бібліотека.

Для одного з розробників теорії незалежного вивчення Ч. Ведемейєра [66] сутністю дистанційної освіти є також незалежність учня. Це відображається в наданні ним переваги терміну "незалежне навчання" для дистанційної освіти на рівні коледжу чи університету. Науковець був критичним до тодішніх моделей вищої освіти. Він підкреслював, що використовувалися застарілі концепції навчання, які гальмували застосування сучасних технологій навчання у навчальних закладах.

Ч. Ведемейєр запропонував систему з 10 характеристик, які наголошують на незалежності учня і прийнятті технології як способу використання цієї незалежності.

Він вважає, що система має:

- 1) бути дійовою в будь-якому місці, де є учні (чи навіть лише один учень), незалежно від того, чи є викладачі в тому самому місці і в потрібний час;
- 2) покладати більше відповідальності за навчання на учня;
- 3) звільнити викладацький склад від опікунських обов'язків, так щоб більше часу можна було виділити на справді навчальні завдання;
- 4) пропонувати учням і дорослим більше можливостей в роботі з курсами, їх форматом і методологіями;

- 5) використовувати всі навчальні медіазасоби і методи, які виявилися ефективними;
- 6) поєднувати різні медіазасоби і методи, так щоб кожний предмет чи частина предмета вивчалися найкращим відомим способом;
- 7) сприяти проведенню повторного дизайну і розробці курсів, які раніше були пристосовані, втиснуті в рамки якоїсь певної медіапрограми;
- 8) зберігати і покращувати можливості для адаптації курсів до індивідуальних відмінностей учнів;
- 9) оцінювати досягнення студента, не піднімаючи бар'єрів, які стосуються місця, швидкості, методу чи послідовності навчання учнів;
- 10) давати можливість студентові починати, припиняти і вчитися в обраному ним темпі.

Ч. Ведемейер відділяє викладання від вивчення (learning) як спосіб подолання освітніх бар'єрів "простір-час". Він запропонував шість характеристик незалежної системи навчання: 1. Учень і викладач відокремлені. 2. Нормальні процеси викладання і вивчення виконуються письмово або якимось іншим чином. 3. Індивідуалізованість навчання. 4. Вивчення відбувається через діяльність учня. 5. Вивчення зручне для учня. 6. Учень бере відповідальність за темп, швидкість свого прогресу з можливістю будь-коли розпочати чи припинити навчання. Ч. Ведемейер виділив чотири елементи кожної ситуації викладання-вивчення: викладач, учень (чи учні), система чи режим зв'язку і щось, чого треба навчити чи що треба вивчити. Він запропонував реорганізацію цих елементів, які б забезпечували фізичний простір і дали більше свободи студентові. Ключем до успіху дистанційної освіти, вважав Ч. Ведемейер, є розробка взаємозв'язку між учнем і викладачем. У теорії незалежного вивчення М. Мура розглядаються дві змінні у навчальних програмах: величина автономії учня і дистанція між викладачем і учнем [64]. Для М. Мура дистанція складається з двох елементів, кожний з яких може бути вимірний. Першим є забезпечення двостороннього зв'язку (діалогу). Деякі системи або програми пропонують кращий двосторонній зв'язок, ніж інші. Другим є межа, до якої програма відповідає потребам кожного учня (структури). Деякі програми дуже структуровані, тоді як інші відповідають потребам і цілям кожного учня.

Друга частина теорії М. Мура стосується автономії студента. Він зауважує, що за традиційними шкільними параметрами учні дуже залежні від викладачів, під керівництвом яких вони працюють, і що в більшості традиційних і дистанційних програм викладач активний, тоді як учень — пасивний.

У дистанційному навчанні існує відстань між викладачем і учнем, тому учень мусить взяти на себе відповідальність за самотійне проведення

програми навчання. Автономному учневі потрібна незначна допомога викладача, який може бути для нього більше респондентом, аніж керівником. Проте деякі дорослі учні потребують допомоги у формулюванні їхніх навчальних цілей, у роботі з джерелами інформації й оцінюванні досягнутих цілей.

М. Мур класифікує програми ДН як "автономні", (які визначаються учнем) або "неавтономні", (які визначаються викладачем) і вимірює ступінь автономії конкретного учня залежно від його відповідей на такі три питання: 1) відповідальність за вибір цілей навчання в програмі лежить на учневі чи викладачеві (автономія у встановленні цілей); 2) вибір і використання методу навчання є рішенням викладача чи учня (автономія в методах навчання); 3) рішення про метод оцінювання і критерії, які використовуються, зроблені учнем чи викладачем (автономія в оцінюванні).

Зарубіжні дослідники наголошують на актуальності філософії конструктивізму як теоретичного підґрунтя дистанційного навчання, виділяють взаємодію та комунікацію як основу будь-якої концепції дистанційного навчання, особливу роль викладача, діалог як основу теорії й практики дистанційної освіти.

О. Петерс, автор теорії індустріалізації [65], виявив, що традиційні категорії досліджень в освіті не придатні для дидактичного аналізу дистанційних систем, і був змушений відкинути їх. Він вважає, що створення систем для дистанційного викладання структурується інакше, ніж для традиційного навчання, тому аналітики з дидактики мусять шукати інші моделі для нього.

О. Петерс запропонував нову термінологію для аналізу ДН, порівнюючи дистанційне викладання з промисловим виробництвом товарів: раціоналізація; поділ праці; механізація; лінія складання; масове виробництво; підготовча робота; планування; організація; наукові методи управління; формалізація; стандартизація; функціональні зміни; об'єктивність; концентрація; централізація [65, 19–34].

Процес навчання в його теорії індустріалізації поступово реструктуризується через збільшення механізації і автоматизації. Він стверджував, що розробка дистанційних курсів така ж важлива, як підготовча робота, що виконується перед початком виробничого процесу. Індустріалізація освіти передбачає:

1. Ефективність навчального процесу особливо залежить від планування і його організації.
2. Курси формалізовані, а очікувані результати роботи студентів — стандартизовані.
3. Процес навчання значною мірою здійснюється об'єктивно.

4. Функція академічного викладання на відстані значно змінилася у відношенні до функції університетських викладачів під час традиційного навчання.

5. Концентрацію наявних ресурсів і централізоване адміністрування.

Якщо ви збираєтеся впроваджувати індустріалізовану форму освіти, застерігає О. Петерс, ви маєте бути готовими жити з проблемами, які приносить індустріалізація освіти.

Аналіз теорій ДН показав, що нові технології, глобалізація і нові ідеї щодо навчання учнів потребують нового погляду на традиційні підходи до практики дистанційного навчання.

В описаних теоріях підкреслюється незалежність і автономія учня, а також підтверджується думка про те, що дистанційне навчання є фундаментально відмінним від інших форм навчання.

Більшість із запропонованих теорій дистанційного навчання підкреслюють відокремлення викладача і учня, вплив навчального закладу, використання медіа, з метою об'єднання викладача і учня, можливості для двостороннього зв'язку і практики індивідуального навчання. Традиційні визначення описують дистанційне навчання як таке, що відбувається в різних місцях і часі, тоді як сучасні визначення, які стали можливими завдяки новим інтерактивним технологіям, наголошують на навчанні, яке відбувається в один і той же час, але в різних місцях. Роль навчальних організацій, викладачів у процесі дистанційного навчання також змінилися. Наприклад, відкрите навчання є формою дистанційного навчання, яке відбувається без впливу навчальної організації.

Узагальнюючи наукові праці дослідників із питань теорії і практики дистанційного навчання, слід відокремити такі напрями напрацювань: наукове забезпечення дистанційної професійної освіти, проблеми та напрями досліджень зазначеної галузі (В. Биков, М. Михальченко, Л. Лещенко, П. Стефаненко); організаційно-педагогічні основи дистанційної освіти за кордоном та в Україні (В. Олійник, В. Жулкевська, Н. Жевакіна, Н. Корсунська, М. Танась, П. Таланчук, О. Третяк, Т. Койчева, В. Шейко та ін.); психолого-педагогічні аспекти і технології створення дистанційного курсу (В. Кухаренко, Т. Олійник, В. Рибалка, Н. Сиротенко, А. Петренко, М. Беседіна, Є. Блінов, К. Власенко, В. Гура, Н. Дацун); можливості й перспективи дистанційного навчання у вищих навчальних закладах України та за кордоном (Р. Гуревич, В. Жулькевська, Т. Гусак, І. Клименко, К. Корсак та ін.).

Варто відзначити, що дистанційне навчання — це також доступна можливість одержати освіту за кордоном з мінімальними фінансовими витратами при великому виборі спеціальностей, оскільки більшість вищих навчальних закладів Європи та США ввели таку зручну для студентів

форму освіти набагато раніше, ніж Україна. Незважаючи на великий світовий досвід з теорії та практики дистанційного навчання, серед дослідників немає єдиної точки зору щодо пріоритетності у створенні системи дистанційної освіти. Одним із загальновизнаних положень є проведення генезису дистанційного навчання від виникнення та розвитку заочної форми навчання [48].

При визначенні поняття "дистанційне навчання" в зарубіжній літературі враховується, що основою сучасних форм дистанційного навчання виступають два джерела: а) кореспондентське (заочне) навчання; б) очне навчання з використанням інформаційних технологій. Відповідно існує дві базові моделі: британська (або асинхронна, індивідуальна) та американська (або синхронна, групова). Згідно з Концепцією розвитку дистанційної освіти в Україні, визначається як форма навчання, рівноцінна з очною, вечірньою, заочною та екстернатом, що реалізується, в основному, за технологіями дистанційного навчання, які складаються з педагогічних та інформаційних технологій дистанційного навчання [40]

Російська дослідниця Є. С. Полат підкреслює: "Когда мы говорим о процессе дистанционного обучения, мы предполагаем наличие в этом процессе преподавателя и учащегося, их общение. В этом принципиальная разница, концептуальное отличие дистанционного обучения от систем и программ самообразования" [46, 37].

Є. С. Полат виокремлює шість основних моделей дистанційного навчання: навчання за типом екстернату; університетське навчання; навчання, засноване на співробітництві кількох навчальних закладів; навчання в спеціалізованих навчальних закладах; автономні системи навчання; неформальне, інтегроване навчання на основі мультимедійних програм [46].

Автор зазначає, що використовувати термін "дистанційне навчання" не можна, коли мова йде про самостійну роботу того, хто навчається. Як зазначає Є. С. Полат, розподіл понять заочного і дистанційного навчання принципово важливий, оскільки, якщо розглядати дистанційне навчання як різновид заочного, то цілком логічно прийняти і його ідеологію, тобто достатньо перевести лекції, підручники в електронний вигляд і надіслати за списком розсилання учням що навчаються заочно, що в більшості випадків сьогодні і робиться. Поняття дистанційності відноситься до тієї форми навчання, де викладач та учень відділені один від одного відстанню й надає процесу навчання специфічні форми взаємодії.

Досліджуючи особливості дистанційного навчання А. Хуторський визначає п'ять типів дистанційного навчання: "школа — Інтернет", "школа — Інтернет — школа", "той, хто навчається — Інтернет — викладач", "той, хто навчається — Інтернет — дистанційний центр"; "той, хто навчається —

Інтернет — ...", які відрізняються між собою за ступенями дистанційності, індивідуалізації та продуктивності [52, 452–454].

Дистанційне навчання — це цілеспрямований інтерактивний процес взаємодії викладача та студента, що ґрунтується на використанні сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій які дозволяють здійснювати навчання на відстані.

Аналіз вітчизняних та зарубіжних теорій і практики дистанційного навчання дозволяє виокремити такі характерні його риси: гнучкість та асинхронність, модульність, масовість, рентабельність, інтерактивне спілкування учасників освітнього процесу, наявність засобів комунікації (синхронних або асинхронних), сукупності спеціальних педагогічних технологій, орієнтація на самостійну пізнавальну діяльність учнів, широке застосування освітніх ресурсів Інтернет, специфічні принципи організації електронного навчального матеріалу й оперативність оновлення методичного забезпечення навчального процесу тощо.

Дистанційне навчання в різних формах та модифікаціях надає можливість отримувати освіту за місцем проживання у процесі виробничої діяльності, забезпечує широкий доступ до освітніх вітчизняних і світових ресурсів, можливість організації процесу самоосвіти, планування та здійснення індивідуальної освітньої траєкторії залежно від власних можливостей і потреб, поширює коло людей, яким доступні всі види освітніх ресурсів поза віковими, соціальними обмеженнями, станом здоров'я, підвищує соціальну та професійну мобільність населення.

У сучасному освітньому просторі України дистанційне навчання набуває рис соціальної технології, оскільки сприяє ефективному вирішенню низки соціальних завдань, зокрема забезпечення доступу до навчання людей з обмеженими можливостями, створення умов для професійної перепідготовки та перекваліфікації фахівців з урахуванням запитів ринкової економіки тощо.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що організація дистанційного навчання — це спланований, цілеспрямований процес створення умов, що забезпечують ефективність суб'єкт-суб'єктних відносин та суб'єкт-об'єктних відносин у дистанційному навчанні. Ресурсне забезпечення дистанційного навчання слід розглядати як сукупність нормативно-правових, фінансових, трудових, матеріально-технічних, інформаційних ресурсів, спрямованих на організацію та функціонування дистанційного навчання в системі освіти.

Дистанційне навчання розглядається як процес, який реалізується на основі спеціальних педагогічних технологій. Педагогічні технології дистанційного навчання — це технології опосередкованого активного спілкування викладачів зі студентами з використанням телекомунікаційного

зв'язку та методології індивідуальної роботи студентів із структурованим навчальним матеріалом, поданим у електронному вигляді. Вони мають яскраво виражену особистісно орієнтовану спрямованість і здатні забезпечити активізацію пізнавальної діяльності учнів, зворотній зв'язок, кваліфіковану тьюторську допомогу та інтеграцію учня в спеціально створений освітній простір.

При організації дистанційного навчання необхідно враховувати певні обмеження та проблемні аспекти, які виникають унаслідок його специфіки й зумовлюють додаткову увагу з боку викладачів, тьюторів, зокрема: повна відсутність або обмеження соціального контексту, живої комунікації, яка "породжує емоції, почуття, переживання, афекти, що сприяють особистісному та професійному зростанню" (В. Зінченко); орієнтація більшості випускників на традиційну форму навчання; збільшення часових та матеріальних витрат з боку викладачів тощо.

Дослідження історичного аспекту та аналіз сучасного стану впровадження дистанційного навчання в освітню практику зарубіжжя та України дозволили дійти висновку про: необхідність дистанційного навчання, яка зумовлена стрімким розвитком інформаційного суспільства, швидким старінням знань фахівців, що потребує неперервної освіти протягом усього життя; формування системи дистанційного навчання на базі здобутків заочної та кореспондентської форми навчання; становлення дистанційного навчання як відкритої та гнучкої форми освіти.

Система дистанційного навчання в Україні перебуває на етапі становлення: вивчається світовий досвід у галузі дистанційного навчання, розробляється відповідна теоретична база, створюються центри дистанційного навчання, накопичується практичний досвід, але потенціал професійно-технічних навчальних закладів використовується недостатньо.

Стосовно існуючих підходів до організації дистанційного навчання в професійно-технічних навчальних закладах України виокремлюють такі напрями:

- як окрема форма навчання для підготовки фахівців (перепідготовка, підвищення кваліфікації);

- як педагогічна технологія для підтримки викладання окремих спеціальних дисциплін;

- для просвітницької діяльності та популяризації робітничих професій.

Характерна модель системи дистанційного навчання передбачає: підготовку конкретного навчального курсу на основі освітніх потреб певної групи людей; організацію доступу до матеріалів курсу; організацію спілкування учасників навчального процесу; проходження учнями точок контролю і завершення курсу іспитом. Утім, слід підкреслити, що повноцінний проект он-лайнного дистанційного навчання, за М. Згуровським, повинен

складатися [32]: з блоку керування навчанням (інструктивного блоку), інформаційного блоку (системи інформаційного наповнення ресурсу), контрольного блоку (механізму тестування й оцінки), комунікативного блоку (системи інтерактивного викладання) і сервісної системи.

Відповідно, серед особливостей дистанційного навчання у порівнянні з традиційною формою визначають такі: гнучкість та асинхронність, модульність, масовість, рентабельність, інтерактивне спілкування учасників освітнього процесу, наявність засобів комунікації (синхронних або асинхронних), сукупності спеціальних педагогічних технологій, орієнтація на самостійну пізнавальну діяльність студентів, широке застосування освітніх ресурсів Internet, специфічні принципи організації електронного навчального матеріалу й оперативність оновлення методичного забезпечення навчального процесу тощо [50, 10]. Таким чином, дистанційний навчальний процес має складну структуру і поєднує не тільки вивчення теоретичного матеріалу, а й взаємодію між тими, хто навчається та викладачем, тобто розробки дистанційних курсів з окремих дисциплін лише у вигляді електронного підручника та розміщенні його в мережі Internet недостатньо.

Так, досліджуючи актуальні психолого-педагогічні проблеми дистанційного навчання, М. Смульсон однією з найбільш пріоритетних виокремлює проблему діалогової взаємодії учня з комп'ютером. Авторка зауважує, що реальна можливість кожного навчатися в будь-якому місці, у будь-який час, причому навчатися індивідуально, призвела до появи нових психологічних проблем у тих, хто навчається. У деякого з них з'являється почуття ізоляваності, а невміння налагодити контакти інколи є навіть причиною стресів. На жаль, дослідженню цих проблем приділяють недостатню увагу. Тим часом їх актуальність збільшується в міру поширення дистанційного навчання і охоплення все більшого контингенту користувачів, починаючи від фахівців з вищою освітою, і закінчуючи школярами [49].

Отже, методологічно важливою проблемою для розвитку теорії і практики дистанційної освіти є те, що в заданій системі відносин "людина — комп'ютер" набуває змісту в контексті декількох конкретних відносин: "учитель — комп'ютер", "комп'ютер — учень", "учитель — учень" тобто "вчитель — комп'ютер — учень". Відповідно до цього вивчаються закономірності й принципи організації різних видів педагогічної діяльності. Однією з основних задач при організації дистанційного навчання є визначення розподілу та спеціалізації змісту функцій людини і комп'ютера в процесі їхньої взаємодії (на мотиваційному етапі, при поданні навчального матеріалу, контролі за знаннями й уміннями, при забезпеченні пізнавальної діяльності із засвоєння навчального матеріалу), що також передбачає

використання сучасних телекомунікацій як поєднання поштового, радіо-, телевізійного, електронного зв'язків.

Таким чином, дистанційне навчання — це особлива педагогічна технологія організації освітнього простору, яка характеризується особливостями стратегії взаємодії майбутнього фахівця з носіями та джерелами нових для нього знань. Відмітною рисою систем дистанційного навчання є самостійність і особистісна відповідальність людини за вибір програми дистанційної освіти, терміни і якість її проходження. Дана система повинна бути інтелектуальною, тобто визначати й враховувати індивідуальні когнітивні характеристики майбутнього фахівця й адаптувати процес професійної підготовки відповідно до їх особливостей. Для підвищення ефективності організації процесу дистанційного навчання необхідно проаналізувати існуючі методи і технології адаптації навчальних систем та обґрунтувати доцільність їх використання у професійній підготовці майбутніх фахівців відповідно до різних форм організації дистанційного навчання.

Існує поліфонія підходів до організації дистанційного навчання в професійно-технічних навчальних закладах України: дистанційне навчання використовується як окрема форма навчання для підготовки кваліфікованих робітників (переважно це підвищення кваліфікації, перепідготовка); дистанційна технологія використовується як педагогічна технологія для підтримки викладення деяких дисциплін професійно-теоретичної або загально-професійної підготовки; дистанційна технологія використовується для просвітницької діяльності, профорієнтаційної роботи; ураховуючи наявні ресурси та обмеженість технічних можливостей, професійно-технічних навчальних закладів, використання повноцінної синхронної моделі дистанційного навчання з повноцінним спілкуванням протягом усього періоду навчання в повному обсязі використовується тільки для окремих курсів; теоретичні педагогічні напрацювання з упровадження дистанційних технологій для учнів ПТНЗ недостатньо впроваджуються в освітянську практику професійно-технічних навчальних закладів.

Висновки

Офіційно термін "дистанційне навчання" визнали 1982 р., коли Міжнародна рада з кореспондентської освіти змінила свою назву на Міжнародну раду з дистанційного навчання.

В Україні поняття дистанційного навчання (ДН) належить до тих дидактичних понять, місце яких серед дидактичних категорій не є суворо визначеним. Цьому сприяла відсутність донедавна єдиної концепції ДН. Нині існують різні погляди на ДН — від його абсолютизації як нової універсальної форми навчання, спроможної змінити традиційну, до технології комплектування засобів і методів передачі навчальної інформації.

Деякі дослідники стверджують, що термін "дистанційне навчання" означає таку організацію навчального процесу, під час якого викладач розробляє навчальну програму, яка в основному базується на самостійному учінні учня. Таке середовище навчання характеризується тим, що учень, переважно, а деколи і зовсім відокремлений від викладача в просторі або часі, водночас учні і викладачі мають змогу вести діалог між собою і за допомогою засобів телекомунікації.

Таке визначення підкреслює аспект самостійності учня в процесі дистанційного навчання, а також його фізичну тимчасову віддаленість від викладача.

Дослідники підкреслюють, що не варто ставити знак рівності між ДН і заочним навчанням, оскільки ДН передбачає не лише розширення спектру носіїв інформації і засобів доступу до них, а й наявність постійного спілкування між викладачем і учнем через телекомунікаційні канали. Тому ДН вони розглядають як елемент навчального процесу інформаційно-освітньої системи віддаленого доступу, основаної на сучасних інформаційних технологіях.

Американські фахівці з проблеми дистанційного навчання вважають, що ДН, у найширшому розумінні, це "інструкції до навчання, які передаються на відстані одному або багатьом індивідам, що перебувають в одному або декількох місцях". Згідно з цим визначенням, історія дистанційного навчання починається з 30-х років ХХ ст., коли було створено курси кореспондентського навчання. Але з появою Інтернету роль ДН різко змінилася й ототожнюється на цьому історичному етапі з новими комп'ютерними технологіями.

Українські фахівці під час створення Українського центру дистанційної освіти погодилися під дистанційною формою навчання розуміти таку форму, яка використовує глобальні комп'ютерні комунікації (Інтернет) і

базується на індивідуальній роботі учнів з чітко підібраним навчальним матеріалом та активному спілкуванні з викладачами та іншими учнями.

Положення про організацію дистанційного навчання, яке на сьогодні є єдиним нормативним документом, що регламентує впровадження даної форми навчання, визначає останнє як індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі актуальних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

Таким чином, дистанційна форма навчання — форма організації навчального процесу у закладах освіти, яка забезпечує реалізацію дистанційного навчання та передбачає можливість отримання випускниками документів державного зразка про відповідний освітній рівень.

У наукових працях зустрічається велика кількість визначень поняття "дистанційне навчання", що характеризує різні підходи до його розуміння.

Так, при визначенні даного поняття в зарубіжній літературі ґрунтуються на джерелах форм дистанційного навчання: кореспондентське (заочне) навчання; очне навчання з використанням інформаційних технологій. Відповідно відокремлюють дві базові моделі: британська (або асинхронна, індивідуальна) та американська (або синхронна, групова).

Згідно з Концепцією розвитку дистанційної освіти в Україні, дистанційна освіта визначається як форма навчання, рівноцінна з очною, вечірньою, заочною та екстернатом, що реалізується, в основному, за технологіями дистанційного навчання. Технології дистанційного навчання — комплекс освітніх технологій, включаючи психолого-педагогічні та інформаційно-комунікаційні, які надають можливість реалізувати процес дистанційного навчання [40].

Нам імпонує думка П. Лузана, який під дистанційною освітою розуміє синтетичну, інтегральну, гуманістичну форму навчання, яка ґрунтується на використанні розмаїття традиційних і нових інформаційних технологій та їхніх технічних засобів, що використовуються для доставляння навчального матеріалу, його самостійного вивчення, організації діалогового обміну між викладачем і тими, хто навчається, коли процес навчання не обмежений у просторі та часі й не передбачає постійну, обов'язкову присутність слухачів у конкретному закладі освіти [42, 85].

Дистанційне навчання, за визначенням А. А. Андрєєва, — це синтетична, інтегральна, гуманістична форма навчання, яка базується на

використанні широкого спектра традиційних і нових інформаційних технологій та їх технічних засобів, які використовуються для трансформації навчального матеріалу, його самостійного вивчення, організації ділового обміну між викладачем та тим, хто навчається, за умови, що процес навчання індиферентний до їх розташування в просторі та часі, а також до конкретного навчального закладу.

Цікаве визначення дистанційного навчання дає А. В. Хуторський. "Дистанційне навчання — це електронний варіант очного або заочного навчання, що адаптує традиційні форми занять і паперові засоби (або "кейс-технології") навчання в телекомунікаційні. Дистанційне навчання вирішує специфічні завдання, що належать до розвитку творчої складової освіти і які важко вирішити за традиційною формою навчання" [45].

Проаналізувавши визначення дистанційної освіти і дистанційного навчання, запропоновані різними вченими, О. Пічкарь стверджує, що основою навчального процесу при дистанційному навчанні (ДН) є цілеспрямована і контрольована інтенсивна самостійна робота учня, який може вчитися у зручному для себе місці, за індивідуальним розкладом, маючи комплект спеціальних засобів навчання та узгоджену можливість контакту з викладачем по телефону, електронній чи звичайній пошті, а також очно. У системі освіти ДН відповідає принципу гуманності, згідно з яким ніхто не має бути позбавлений можливості вчитися через бідність, географічну або тимчасову ізолюваність, соціальну незахищеність та неможливість відвідувати освітні заклади (фізичні вади, зайнятість виробничими або особистими справами) [45].

Спробу поєднати більшість визначень і на цій основі сформулювати важливі особливості та характеристики дистанційного навчання зробив Десмонд Кіган:

- 1) дистанційне навчання — це відокремлення викладача та учня в часі або просторі, або ж і в часі, і в просторі одночасно;
- 2) дистанційне навчання — це визнання іншим навчальним закладом: процес навчання визнається або сертифікується якою-небудь освітньою установою або організацією;
- 3) дистанційне навчання — це той тип навчання, який відрізняється від самонавчання — самостійного, без офіційного визнання з боку навчального закладу;
- 4) дистанційне навчання — це використання значної кількості технічних засобів (друкарських, аудіо- та відеозаписів або комп'ютерів), що об'єднують викладачів та забезпечують донесення змісту навчального курсу до користувача;

5) дистанційне навчання — це використання специфічних навчальних програм (перед використанням проходять попереднє тестування та апробацію фахівцями-методистами дистанційної освіти) та матеріалів;

6) дистанційне навчання — це двостороння комунікація студентів і тьюторів (персональних викладачів), що відрізняється від пасивного сприйняття трансльованої через мережі передачі інформації. Комунікація може бути синхронною або асинхронною;

7) дистанційне навчання — це можливість очних зустрічей для проведення тьюторіалів (семінарів з особистим викладачем), взаємодії учнів один з одним, занять у бібліотеках, проведення лабораторних або практичних сесій;

8) дистанційне навчання — це майже повна відсутність постійних навчальних груп протягом усього навчального процесу. При дистанційній освіті відбувається навчання "поодиноці", що створює можливість для персональних дидактичних зустрічей [63].

Отже, виходячи із зазначеного, доходимо висновку, що найуживанішим нині при означенні навчання на відстані є терміни "дистанційне навчання" і "дистанційна освіта", які часто ототожнюють і під якими розуміють синтетичну, інтегральну, гуманістичну форму навчання, що дає можливість одержати освіту всім, хто з різних причин не може навчатися стаціонарно. Нині технологія дистанційного навчання використовується у професійно-технічних навчальних закладах, для підвищення кваліфікації й перепідготовки фахівців. Вона дає можливість враховувати індивідуальні здібності, потреби, темперамент і зайнятість учня (слухача), котрий може опановувати навчальну програму в будь-якій послідовності й темпі та мати можливість контактувати з викладачем по телефону, електронній чи звичайній пошті, а також очно.

ДН є особливою, досконалою формою, яка поєднує елементи очного, очно-заочного, заочного та вечірнього навчання на основі нових інформаційних технологій та систем мультимедіа. Сучасні засоби телекомунікацій та електронних видань допомагають долати недоліки традиційних форм навчання, зберігаючи при цьому усі їхні переваги.

ДН є цілеспрямованим інтерактивним, асинхронним процесом взаємодії суб'єктів і об'єктів навчання між собою є її засобом навчання і відбувається в специфічній спеціалізованій педагогічній системі. Елементами цієї системи є такі підсистеми: мети навчання, змісту навчання, ідентифікаційно-контролююча, навчально-матеріальна, психологічно-розвантажувальна, фінансово-економічна, захисту інформації та суб'єктів процесу від небажаного впливу, нормативно-правова, маркетингова та інші.

Інформаційно-навчальне середовище ДН — це сукупність системно організованого, розподіленого забезпечення засобів передачі даних, інформаційних ресурсів, протоколів взаємодії, апаратно-програмового і організаційно-методичного забезпечення, зорієнтованого на задоволення освітніх потреб користувачів.

Основу навчального процесу ДН становить цілеспрямована та контрольована (на відміну від неконтрольованої — спільної освіти) інтенсивна праця того, хто навчається, в зручному для нього місці, в зручний для нього час, за індивідуальним розкладом, маючи при собі комплект спеціальних засобів навчання та узгоджену можливість контакту з викладачем телефоном, електронною або звичайною поштою, а також очно.

Дистанційне навчання розглядається як якісно нова, перспективна форма навчання. В професійно-технічному навчальному закладі дистанційна освіта є складовою очно-заочного навчання підготовки кваліфікованих робітників та молодших спеціалістів, перепідготовки незайнятого населення та підвищення кваліфікації.

Вдосконалення дистанційної освіти має відбуватися у впровадженні інтерактивного зв'язку з тьютором в означений за графіком час.

Структура системи дистанційного навчання професійно-технічного навчального закладу.

Головною метою дистанційного навчання у ПТНЗ є надання учням (слухачам) можливості отримати якісні знання, набути уміння та навички відповідно до обраної навчальної програми за місцем їх проживання або тимчасового перебування з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Основними завданнями професійно-технічних навчальних закладів при застосуванні дистанційного навчання є:

- 1) розширення можливостей доступу різних категорій учнів, слухачів до якісного навчання за відповідними програмами;
- 2) забезпечення індивідуалізації навчального процесу у відповідності до потреб, особливостей і можливостей тих, хто навчається;
- 3) підвищення якості та ефективності навчального процесу шляхом застосування актуальних освітніх технологій;
- 4) створення додаткових можливостей для спілкування педагогічних працівників з учнями (слухачами) та учнів (слухачів) між собою в рамках активного творчого засвоєння програми навчання;
- 5) забезпечення контролю якості освіти.

Отже, дистанційна освіта, впроваджуючи інформаційно-комунікаційні технології, ініціює новаторський характер педагогічної діяльності, адже використання новітніх технологій спонукає до гуманістичної особистісно-орієнтованої педагогіки, яка зорієнтована на

виховання особистості, здатної професійно самореалізуватися в умовах соціальних викликів.

Список використаної літератури

Жевакіна Н. В. Технологія дистанційного навчання: сутність та особливості / Н. В. Жевакіна // Вісн. Луган. держ. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка. – 2003. – № 4. – С. 68 – 73.

Жевакіна Н. В. З історії дистанційної освіти / Н. В. Жевакіна // Вісн. Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка. – 2003. – № 17. – С. 135 – 141.

Жевакина Н. В. Особенности функционирования системы дистанционного образования в Украине / Н. В. Жевакина // Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка. – 2004. – № 1. – С. 110 – 113.

Жевакіна Н. В. Дистанційне навчання — нова форма підготовки фахівців з соціальної роботи / Н. В. Жевакіна // Соціальна педагогіка: теорія та практика — 2005. — № 2. — С. 60 — 63.

Жевакіна Н. В. Педагогічні вимоги до організації тьюторської діяльності в системі вищої освіти / Н. В. Жевакіна // Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка. — 2005. — № 7. — С. 176 — 181.

Жевакіна Н. В. Особливості дидактичного забезпечення самостійної роботи в умовах дистанційного навчання / Н. В. Жевакіна // Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка. — 2007. — № 6. — С. 87 — 94.

Жевакіна Н. В. Експериментальна перевірка ефективності впровадження педагогічних умов організації дистанційного навчання / Н. В. Жевакіна // Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка. — 2007. — № 24. — С. 171 — 183.

Жевакіна Н. В. Дистанційне та заочне навчання: загальне та особливе / Н. В. Жевакіна // Динаміка наукових досліджень: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. — Т. 8. Педагогіка. — Д.: Наука і освіта, 2002. — С. 13 — 14.

Жевакіна Н. В. Процес та умови виникнення дистанційного навчання як нової освітньої технології / Н. В. Жевакіна // Наука і освіта 2003: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. — Т. 8. Педагогіка. — Д.: Наука і освіта, 2003. — С. 5 — 6.

Згуровский М. З. Развитие системы дистанционного образования в Украине / М.З. Згуровский // Higher Education Open and Distance Learning Knowledge Base for Decision-Markers/Materials of Meeting of the IITE Focal Points in the CIS and Baltic Countries/ Kiev IITE, 2003.

Закон України "Про освіту" (з внесеними змінами і доповненнями) // Голос України. — 1996. — 25 квіт.

Кан-Калик В. А. Педагогическое творчество / В. А. Кан-Калик, Н. Д. Никандров. — М.: Педагогика, 1990. — 144 с.

Качество знаний учащихся и пути его совершенствования / под ред. М. Н. Скаткина и В. В. Краевского. — М.: Педагогика, 1978. — 208 с.

Кларин М. В. Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования, игры и дискуссии (Анализ зарубеж. опыта) / М. В. Кларин. — Рига: НПП Эксперимент, 1995. — 176 с.

Костіна В. В. Педагогічне проектування засобів управління навчально-пізнавальною діяльністю старшокласників: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / Костіна Валентина Вікторівна. — Х., 2002. — 307 с.

Концепція педагогічної освіти // Інформ. зб. Мін. освіти України. — 1999. — №8. — с. 8-23.

Концепція розвитку технологій дистанційного навчання в Україні [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://pulib.if.ua/part/9961>.

Лернер И. Я. Диалектические основы методов обучения / И. Я. Лернер. — М.: Педагогика, 1981. — 185 с.

Національна доктрина розвитку освіти // Освіта. — 2002. — 24 квітн. — 1 трав. (№26). — с. 2-5.

Пічкарь О. П. Система підготовки фахівців соціальної роботи у Великій Британії: автореф. дис. ... канд. пед. наук / Олена Павлівна Пічкарь ; Тернопіл. держ. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. — Тернопіль, 2002. — 20 с.

Полат Е. С. Теория и практика дистанционного обучения / Е. С. Полат // Инфо. — 2001. — № 5. — С. 37-43.

Смольсон М. Л. Середовище дистанційного навчання: психологічні засади проектування [Електронний ресурс] / М.Л. Смольсон — Режим доступу http://www.psychscience.com.ua/departament/oklad.php?mova=ua&scho=zasady/smulsion_sreda

Стефаненко П. Теоретичні і методичні засади дистанційного навчання у вищій школі: дис. д-ра пед. наук: 13.00.04 / Стефаненко Павло Вікторович. — К., 2002. — 470 с.